

ЛЮБОУ́НАЯ ВАРАЖБА НА БЕРАСЦЕЙШЧЫНЕ

З сямейным і каляндарна-працоўным ладам жыцця чалавека былі цесна звязаны яго памкненні даведацца пра сваю будучыню – каханне, лёс, надвор’е, ураджай. Важную ролю ў задавольненні гэтых памкненняў выконвала любоўная варажба. Чалавек спрабаваў як бы зазірнуць у будучыню, да якой яшчэ не надышоў час, даведацца, што чакае яго. Не менш глыбока выявілася імкненне «прыцягнуць» суджанага да сябе магічнымі сродкамі ці даведацца пра яго як мага больш: хто ён такі, якое яго імя, дзе жыве, які яго статус, маёмасць і г. д. Любоўная варажба хлопцаў і дзяўчат, на нашу думку, адмыслова маркіравала пераход чалавека, які варажыў, ад адной узроставай мадэлі паводзін да другой, адмову ад былых узораў паводзін і набыццё новых.

На Берасцейшчыне пра любоўную варажбу ведаюць жанчыны рознага ўзросту. Некаторыя ўдзельнічалі ў калектыўнай варажбе: *«Тянули имена из-под подушки. Какое имя вытянешь, так и будут звать твоего мужа»*, – паведаміла мне жыхарка вёскі Шані Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці Ханіла Валянціна Сямёнаўна (1961 г. н.). І дадала: *«Но я не вытянула имя своего суженого»* [*5]. Паводле ўяўленняў, прадвызначыць характар будучага мужа можа певень. Перад птушкай на выбар выстаўлялі сімвалічныя прадметы, і да якога ён спачатку падыйдзе – такі муж і трапіцца: да зерня – працавіты, да вады – п’яніца, да люстэрка – зухаваты [1, 8]. Жыхарка в. Зарэчча Брэсцкага раёна апавядае: *«Невеста з закрытыми глазами выцягвае прадказанні про своего мужа таксама на Коляду. Зеркало – значіт будэ красавец, лапаць – очэнь рабоцяшчы, хлеб – багаты, бутылка – то вжэ п’яныця будэ»; «Палілі бумагу в місцы, потом подносили до стенкі і смотрелі, што выявіцца, там і бюджет работаць твой сужэный»*. Такая варажба цесна звязана з актуальным «грамадскім» ідэалам мужчыны. *«Палілі свечку і лілі воск в воду. Какая фігурка выявіцца, на тваему мненію, такая прафесія будзе в твайго мужа. В мэнэ показався кораблік, так і было, муж мой на флоце служыв тры года»* [*4].

Сімвалічна мог устанаўлівацца напрамак, адкуль дзяўчыне чакаць сватоў. Тут паказчыкамі былі альбо мысок перакінутага праз страху ці за вароты валёнкі, альбо пачуты аднекуль голас, крык, брэх, альбо нахіленая ў бок лыжка куцці, дым ад свячы на сталі: *«Начіналі со свечі, якая стаяла в куцце во врэм’я вэчэры. Незамужняя дівчына должна была затушыць ее, потом посмотреть: в які бок дым пойдзёт, в тым баку і бюджет жыць ее будушчыи муж. На ранок мама нам давала куццю, нас было тры дзеўкі ў хаце і одзін хлопэц. Мы все брали по ложцэ куці, выбэгалі на вуліцу, дівліся в конэц, хто ідэ на встрэчу. Як ідэ мужчына, значіт, я в той бок пойду замуж. Як баба – не»* [*3]; *«Когда мы подметали хату, потым всё смецце, грязь выносили на уліцу, на дарогу выкідвали і тады трэба слушаць, в якім баку сабака будзе брэхаць, в тый бок значыць замуж і пійдэши»* [*2]; *«На Коляду*

покушалі все. Тіхонечко сама собрала все ложкі і выйшла на двор, і в какой стороне шо дзе зашуміць, заговорыць, то в ты бок замуж пійдэш. То я так вышла, а на станцыі Высоке поезд «Ту-ту!» в Брест, вот зара тут і жыву...» [*4].

Высветліць час выхаду замуж «давяралі» не толькі пеўню ці курыцы, але і сабаку: у якім парадку ён з'есць прынесеныя ў хату таварышкамі аладкі, у такім парадку дзяўчаты і замуж пойдучь [1, 8]. Сабака лічыўся лепшым «варажбітом» за курыцу: «Прыносілі курыцу в хату, шчоб дзёбала зерне. Колысь тожэ курыца тая располохалася і нэ стала дзёбыты того зэрна. А тая, шчо мы былі в хаты, ее бацька кажэ, в йіі быў собачка Тузік. Кажэ: “Давайтэ я вам собачку прыведу, то ён всё поісць, то всі повыходытэ замуж”» [*1].

Яшчэ і сёння варажаць па першым пачутым у хаце слове: «У вокно постукаем до дзеда. Хто скажэ: “Ідзе ты к чорту! Ідетэ, ідетэ!” – Значыць замуж пойдзеш. А нехта кажэ: “Сядзь! Сядзь, ны бегай!” “Сядзь” – значыт гэта вжэ обідно, вжэ ніхто ны хочэ, каб замуж вышла» [*3].

Мною запісаны і даволі рэдкі спосаб варажбы дзяўчат пра тое, у каго першай вяселле: «Бралі ніткі, пріклеімо іх до “полопа” (столь), подпалімо нызко і дывымся, чыя вжэ будэ горіты хутчій. Чыя вжэ згорыт, та пэршій замуж выйдэ» [*1].

Найбольш выразным сімвалам з'яднання лёсаў дзяўчыны і хлопца лічыўся такі паказчык, як парнасць. «Ходзілі ватагою по сэле, было много-много снегу. Бачымо в дзядзька под стэною дровы лежаць. Мы до тых дров і берэм. Взялі і до кого в хату, где бліжэй. І шчітаем: Ага! Пара – значыт буду я з параю. Нэ пара – всё» [*3]. Цотны лік сведчыць пра хуткае сямейнае жыццё, няцотны – вяшчэ адзіноту.

Існуюць таксама варажба, якая прадказвае пол дзіцяці: «Когда едет жених к невесте, кто кого первым увидел – или невеста жениха, или жених невесту. Если невеста стоит в комнате и видит, что жених прошёл где-то за окном и она его увидела, то первый будет мальчик, если он её, то девочка. Вот я, наверное, первая увидела своего мужа, потому что у меня три сына!» [*5].

Такім чынам, векавыя традыцыі рытуальнай практыкі варажбы трансфармаваліся і адначасова пашырыліся на хвалі рамантычных парываў, лірычных летуценняў, так уласцівых маладосці, бо вядома, што менавіта маладым карцела даведацца, што чакае іх наперадзе. У заключэнне адзначым, што хоць сучасны чалавек мысліць рацыянальна, вымярэннем верагоднасці яго ўяўленняў становіцца эксперымент, рытуалы варажбы не страцілі сваёй пазіцыі. У прыватнасці, любоўная варажба з'яўлялася і яшчэ сёння нярэдка з'яўляецца стэрэатыпам паводзін дзяўчат, якія дасягнулі шлюбнага ўзросту. Дапытванне праз варажбу пра сваю не абраную яшчэ пару гэткае ж натуральнае, як і бясконцыя пытанні маленькага дзіцяці, якое толькі пачынае пазнаваць свет. І гэтае «дапытванне» цесна звязана з актуальнай для традыцыі парадыгмай полаўзроставых узораў паводзін. Саму ж варажбу можна аднесці з аднаго боку да міфа-ўзору, а з другога – да рытуальнай

практыкі. Вылучанасць варажбы з рэчышча паўсядзённага жыцця дазваляе кваліфікаваць сітуацыі, з ёю звязаныя, як пераходныя, а яе выканаўцаў – як асоб, якія разумеюць неабходнасць змянення свайго жыццёвага сцэнару і імкнуцца да гэтага.

ЗАЎВАГІ

Матэрыялы захоўваюцца ў архіве фальклорна-этнаграфічнага архіва вучэбнай фальклорна-краязнаўчай лабараторыі УА «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна».

ІНФАРМАНТЫ

*1. Запісана ў в. Сігенеўшчына Брэсцкага раёна Брэсцкай вобласці ад Гарбачук Лідзіі Платонаўны, 1928 г. н., мясцовая.

*2. Запісана ў в. Дуброўцы Камянецкага раёна Брэсцкай вобласці ад Ружыцкай Марыі Канстанцінаўны, 1946 г. н., мясцовая.

*3. Запісана ў в. Смаляніца Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці ад Савасцяныч Палін Іванаўны, 1940 г. н., мясцовая.

*4. Запісана ў в. Зарэчча Брэсцкага раёна Брэсцкай вобласці ад Салавей Вольгі Міронаўны, 1939 г. н., мясцовая.

*5. Запісана ў в. Шані Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці аж Ханіла Валянціны Сямёнаўны, 1961 г. н., мясцовая.

ЛІТАРАТУРА

1. Зямная дарога ў вырай: Беларускія народныя прыкметы і павер'і: у 3 к. Кн. 3 / уклад. У. А. Васілевіч. – Мін